

MANASTIR

(bk. MÜNESTİR).

MANASTIR**Makedonya Cumhuriyeti'nde
tarihî bir şehir.**

Makedonya'nın güneybatısında Pelister dağı (2600 m.) eteğinde denizden 590-680 m. yükseklikte eğimli bir yüzeyde kurulmuştur. Vardar ırmağının kollarından Karasu'ya dökülen Drahor (Dragor) çayı kıyısında bulunur. Şehrin ismi Rumca Manastirion, Ulahça Toli - Manastir, Sırpça Bitolj, Bulgarca ve Makedonca Bitola'dır.

Şehrin ilk yerleşimi, Ege denizini Adriyatik'e bağlayan eski Roma yolu (Via Egnatia) üzerinde bulunan ve milâttan önce VI. yüzyılda Makedonya Kralı II. Filip tarafından inşa edilen Heraklea kasabasına dayanır. Milâttan önce 148'de Roma istilasından sonra Heraklea koloni statüsü kazandı ve oldukça ilerleme sağladı. Milâttan sonra 476'da Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinin ardından Manastır bölgesi, bir iki dönem hariç XIV. yüzyıla kadar Bizans İmparatorluğu'nun himayesi altına kaldı. Bu sırada kasaba Drahor çayının her iki yakasında gelişme kaydetti. VI. yüzyılın sonlarında ve VII. yüzyılın başlarında pek çok kilise ve manastırın inşasının ardından Manastır kasabası dinî bir merkez oldu. Ortaçağ'da müslüman Arap ve Berberî gemiciler Akdeniz'e açılarak Manastır'a kadar akınlarda bulundular. Nitekim Manastır ovasında Dobroševo ve Çayırılı köylerindeki Arap mezarlıkları bunun bir kanıtıdır. Manastır X. yüzyılda Bulgarlar tarafından işgal edildi ve Çar Boris ile Çar Samuil tarafından (976-1014) yönetildi. Çar Samuil'in ölümünden (1014) sonra Bizans İmparatorluğu hâkimiyeti tekrar kuruldu.

Manastır'a ilk Osmanlı akını Umur Bey'in 732'deki (1332) seferiyle gerçekleşti. Ancak şehir I. Murad döneminde 784-785'te (1382-1383), bazı rivayetlere göre ise 787'de (1385) fethedildi ve Manastır adıyla anılmaya başlandı (Stojanovski, s. 14). Adriyatik kıyıları ile Rumeli'nin iç bölgeleri arasındaki güzergâh üzerinde olduğundan Osmanlılar'ın Balkanlar'daki önemli ekonomik merkezlerden biri haline geldi.

Osmanlı hâkimiyeti altında şehrin etnik yapısı değişti ve dış görünümünde Doğu'ya has unsurlar yer almaya başladı.

II. Murad ve Fâtih Sultan Mehmed devirlerinde burası Anadolu'dan ve özellikle Toroslar'dan getirilen Türkmen aşiretleriyle iskân edildi. Yapılan sayımlara göre 1468'de 295 müslüman hâneye karşılık sadece 160 hristiyan hâne bulunmaktaydı (krş. *Turski Dokumenti*, II, 145; Stojanovski, s. 23). Bu rakamlar şehirde 2500 civarında nüfus olduğunu gösterir. Zamanla gelişmeye paralel olarak nüfusta artışlar oldu. 1519'da 756 müslüman aileye karşılık hristiyan aile sayısı 300 civarındaydı (toplam 5000 kişi). XVI ve XVII. yüzyıl seyyahları buranın nüfusça daha da kalabalıklaştığına işaret eder. Özellikle Evliya Çelebi XVII. yüzyıl ortalarında burayı yirmi bir mahalle, 3000 ev, 900 dükkân ve yetmiş cami ve mescidden ibaret büyük bir şehir olarak tanımlar. Şehirde ayrıca büyük bir bedesten mevcuttu (*Seyâhatnâme*, V, 572-574).

XVIII. yüzyılın sonlarında ve XIX. yüzyılın başlangıcında Manastır büyük bir ekonomik krizle altüst oldu. Ami Bues'e (Ammie Boue) göre bu dönemde pazardaki 2150 dükkândan bir kısmı kapanmış ve 1835'e inmişti. 1889'da bu rakam 2489 idi. Ayrıca on dört han, 260 fırın bulunmaktaydı. Doğu mimarisine uygun olarak yirmi ayrı pazar kuruldu. XIX. yüzyılın sonlarına doğru mevcut dönemin ilk fabrikası inşa edildi. 1835'te Rumeli vilâyeti merkezi, 1844-1868 yıllarında sancak merkezi oldu. Yine bu bölge III. ordunun karargâhı durumundaydı. 1881-1912 yıllarında Rusya, İngiltere ve Avusturya konsoloslukları kuruldu. XIX. yüzyılda meydana gelen yangın, hastalık, tabii âfet gibi olaylar şehrin iktisadî hayatını olumsuz yönde etkilemiştir.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru şehirde 31.347 kişinin yaşadığı, yirmi dört cami, beş kilise, dokuz havra, dokuz medresenin bulunduğu, ayrıca mülkî ve askerî mekteplerin açılmış olduğu, on dört han, 2482 dükkân, yedi hamam, altı tane fabrikasının yer aldığı tesbit edilmektedir (*Kamusü'l-a'lâm*, VI, 4437). Berlin Kongresi

kararlarıyla Makedonya ve Manastır ıslahat alanı içinde yer aldı. 1906'da Manastır'daki malî ıslahatın kontrolü yabancı devletlere bırakıldı. Mayıs 1908'de Manastır İttihat ve Terakkî Cemiyeti büyük bir protestoya girişti ve 5 Temmuz 1908'de hürriyetin ilânı için muhtıra verildi. Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine muhtelif yerlerdeki yenilgiler neticesinde Manastır 14-18 Kasım 1912'de Sırp kuvvetleri tarafından işgal edildi ve şehirdeki 430 yıllık Osmanlı hâkimiyeti sona erdi.

I. Dünya Savaşı sırasında çeşitli savaşlara sahne oldu. 1915'te Bulgar kuvvetlerinin, ertesi yıl Batılı müttefik güçlerin eline geçti. I. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Krallık Yugoslavyası'na ilhak edildi ve Sırp tarafından merkezi Üsküp olan Vardar eyaletine katıldı. 1919 sayımlarına göre şehirdeki 40.461 kişiden 16.000'i müslüman olup bunlar hristiyan, Bulgar, Ulah ve yahudi gruplarına oranla çoğunluğu oluşturmaktaydı. Her iki dünya savaşı esnasında müslümanlar Makedonya ve Manastır'dan zorla sürüldü ve bunların büyük bir kısmı Türkiye'ye göç ettirildi. 1921'de Manastır'ın nüfusu 28.418'e kadar indi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu rakam 31.131 idi. 1941'de Alman işgalinin ardından savaşın sona ermesi üzerine Manastır, yeni kurulan komünist Yugoslavya'yı oluşturan altı cumhuriyetten biri olan Makedonya sınırları içinde kaldı. 1960'lı yıllarda Slav-Makedon grupların yerleşmesiyle nüfusta artış gözlemlendi ve 1961'de bu rakam 59.197'ye ulaştı. 1994 yılındaki istatistiklere göre nüfusu 77.464 idi. Aynı istatistiklere göre 25.969 hânedan oluşan Manastır'ın etnik yapısını % 91,5 Makedon (78.889), % 2,4 Arnavut (2113), % 1,9 Rom-Çingene (1676), % 1,8 Türk (1559) ve diğer unsurların meydana getirdiği kaydedilmektedir. Ancak yerli halk bu tür istatistiklerin doğruluğu konusuna kuşkuyla bakmaktadır (Popovski – Panov, s. 83-85).

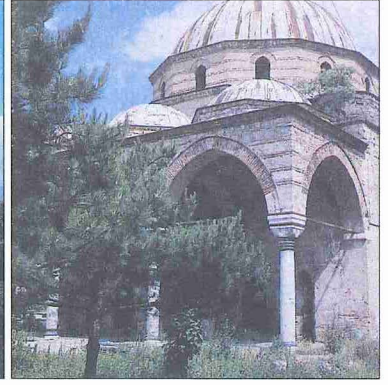
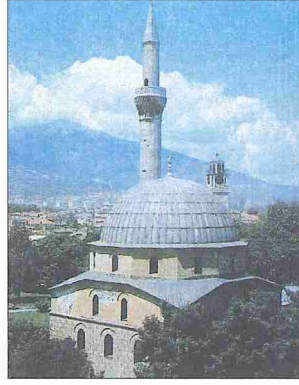
Osmanlı Devleti zamanında şehrin mimarisi İslâmî geleneğe bağlı bir şekilde

Manastır'dan
bir görünüş

ciddi değişiklikler kaydetti. Şehrin pazarı XVI. yüzyılda ticaret merkezi olarak inşa edilmiş ve aynı bölgede bulunan saat kulesiyle beraber İslâm kültürünün önemli bir unsuru olmuştur. Yeni Hamam XVIII. yüzyılda yaptırılmıştır. Manastır'a uğrayan seyyahların verdikleri bilgiler ve gerçekleştirilen araştırmalar doğrultusunda Manastır'da 147 vakıf eserinin bulunduğu belirtilir. Bugün bunların bir kısmı yıkılmıştır. Bir kısmı aslı görevi dışında farklı amaçlar için kullanılmakta, bir kısmı da aslı görevini devam ettirmektedir. Şehirdeki en eski yapı İshakıye Camii ve Külliyesi'dir. Bu külliye, II. Bayezid zamanında Manastır'da oturan eski Selânik kadısı İshak Çelebi tarafından 914 (1508) yılında şehrin ortasında inşa edilmiştir (bk. İSHAKIYE CAMİİ ve KÜLLİYESİ). Müftü Camii'ni 911'de (1505) İshak Efendi'nin babası İsâ Fakih yaptırmıştır. Hacı Bey Camii Hacı Mehmedî tarafından pazarda Manastır'ın alt kısımlarında 928'de (1522), Hoca Kadı Camii Ahmed Efendi tarafından hamam yakınlarında 938'de (1531-32), Sungur Çavuş Bey Camii yine kasabanın aşağısında aynı tarihte, Yenici Cami Manastır Kadısı Mahmud Efendi tarafından şehrin çarşısında 959'da (1552), Haydar Kadı Camii yine Manastır Kadısı Haydar Efendi tarafından Karaoğlan mahallesinde Mimar Sinan zamanının çok iyi bilinen projesine uygun olarak 969'da (1561-62) inşa edilmiştir. Kare planlı ve tek kubbeli yapı önde üç birimli bir son cemaat yerine sahiptir (bk. HAYDAR KADİ CAMİİ).

Yine Osmanlı Devleti zamanında Manastır önemli bir İslâmî eğitim ve kültür merkezine dönüşmüş, XVI. yüzyıldan itibaren medreseler ve okullar açılmıştır. XVII. yüzyılda dokuz medresenin varlığı

Manastır'da
Kadı
Mahmud
Efendi
tarafından
yaptırılan
Yenici Camii ile
Haydar Kadı
Camii –
Makedonya

tesbit edilmektedir. Bunların en önemlileri Kadı Mahmud, Koca Kadı, İshak Çelebi, Haydar Kadı, Sungur Çavuş, Şerif Bey, Tevfikiye ve Feyziye medreseleridir (Ayverdi, s. 95-111). Türkçe eğitim veren ve dinî kurumlarla eğitimini sürdüren mektepler yanında Tanzimat'tan sonra Manastır'da Atatürk'ün de eğitim gördüğü askerî lise gibi okullar da (İdâdiye) XIX. yüzyılın sonunda bu okullar yüksek askerî akademiye dönüştürüldü (İbrahimi, *Atatürk ve Manastır Sempozyumu*, s. 111-118). 2001 yılında Makedonya'nın batısında meydana gelen iç savaş yüzünden şehirdeki Osmanlı-Türk çarşısında bulunan ve tarihî değer taşıyan 100'ü aşkın dükkân ve ev yakılmış, aynı tehlike ile bir kısım camiler de karşı karşıya kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 572-574; *Manastır Vilâyetine Mahsus Salnâme* (1305), Manastır 1305; Mehmed Tevfik, *Manastır Vilâyeti Tarihçesi*, Manastır 1327; Hadži Vasiljević, *Grad Bitolj*, Beograd 1911, tür.yer.; K. Tomovski, "Džamiite vo Bitola", *Zbornik na Tehničkiot Fakultet*, Skopje 1956-57, III, 29-60; G. Ostrogorski, *Tursko Osvajanje Sera, Sabrana Dela Vizantija i Sloveni*, Beograd 1970, s. 248-255; M. Cepenkov, *Predaniža* (ed. K. Penušliski), Skopje 1972, s. 120-123; *Turski Dokumenti za istorijata na Makedonskiot narod. Opširni Popisni Defteri od XV vek* (ed. Metodija Sokolovskoski), Skopje 1973, II, 141-169; A. E. Vacalopoulos, *History of Macedonia 1354-1833*, Thessaloniki 1973, s. 48-66; A. Birken, *Die Provinzen der Osmanischen Reichs*, Wiesbaden 1976, s. 71 vd.; M. Panov, *Geografija na SR Makedonija*, Skopje 1976, I, 303; A. Stojanovski, *Gradovite na Makedonija od Krajot na XIV do XVII vek*, Skopje 1981, s. 11-15, 21-24, 51-52, 64-73, 94, 95, 112-119, 122-123, 129-131; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri III*, s. 95-111, 126-128, 161-165; Abdülmecid Fehmi, *Manastır'ın Unutulmaz Günleri* (nşr. Ayşe Şen – Ali Birinci), İstanbul 1993, s. 3-44; D. Dimeski, *Aferite vo Bitolskiot Vilaet 1895-1903*, Skopje 1993, s. 9-124; *Manastır'da İlân-ı Hürriyet 1908-1909* (ed. R. Margulies), İstanbul 1997, tür.yer.; V. Popovski – M. Panov, *Opštinite vo Republika Makedonija*, Skopje 1998, s. 81-91; Hakkı Acun, "Makedonya, Manastır Bölgesi (Manastır, Ohri, Pirlpepe), Saat

Kuleleri", *Atatürk ve Manastır Sempozyumu-Bitola i Kemal Atatürk*, Ankara 1999, s. 325-332; Mehmet Z. İbrahimi (İbrahimgil), "Manastır'da Osmanlı Dönemi Türk Eğitim Yapıları ve Atatürk'ün Okuduğu Askerî İdadî", a.e., s. 109-123; a.mlf., "Džamiyata na Hajdar Kadı vo Bitola", *el-Hilâl*, IV/18, Skopje 1990, s. 9; M. Sokolovski, "Turski Izvorni Podatoci od XV i XVI vek za Gradot Bitola", *Glasnik na Institutot za Nacionalna Istorija*, VII/1, Skopje 1963, s. 127-156; Necati Çayırılı, "Osmanlı İdaresinde Manastır (Bitola)", *TK*, XXXIX/458 (2001), s. 371-376; *Kâmusü'l-lâm*, VI, 4437-4440; "Manastır", *İA*, VII, 274; M. Ursinus, "Manastır", *El²* (İng.), VI, 371-372.

KRISTAQ PRIFTI

MANASTIRLI İSMÂİL HAKKI

(1846-1912)

Son devir Osmanlı âlimi.

Manastır'da doğdu. Aslen Konyalı bir aileye mensuptur. Dedesi Abdülvehhâb Zâimî, Vak'a-i Hayriyye esnasında kaçarak Manastır'a gitti ve oraya yerleşti, ailesi Sancakdarzâde diye tanındı. İsmâil Hakkı, ilk öğrenimini Manastır'da gördükten sonra İstanbul'a gidip tahsiline devam etti. Mustafa Şevket Efendi'den Arapça okudu. Huzur dersleri hocalarından Tikveşli Yûsuf Ziyâeddin Efendi'den İslâmî ilimleri tahsil edip icâzet aldı; ardından Ayasofya Camii kürsü şeyhliği dahil çeşitli pâyeler elde etti. Fâtih Camii kürsü müderrisliği yaptı. Dolmabahçe Vâlide Sultan, Süleymaniye, Sultan Ahmed ve Ayasofya camilerinde vaaz verdi. Ayasofya Camii'ndeki vaazlarında büyük bir dinleyici kitlesi topladı. Öte yandan Eyüp Askerî Rüşdiyesi'nde Arapça, Mekteb-i Hukuk'ta fıkıh, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun ile Askerî Tıbbiye'de akaid mualimliği, Mekteb-i Mülkiye'de tefsir, hadis ve kelâm müderrisliği görevlerinde bulundu. 1899'da İstanbul Dârülfünûnu'nda usûl-ı fıkıh ve tefsir müderrisliği yaptı. Yirmi dört yıl süren müderrislik görevinde gösterdiği başarıdan dolayı dördün-

Manastır Saat Kulesi – Makedonya

